

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
—ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837—

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΙΟΥ-ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Κ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟΜΟΣ 38^{ος}

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ ΕΤΗ
2020-2022

ΑΝΑΤΥΠΟ
ΕΚΔΗΛΩΣΗΣ
- 9 -

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Εθνικού και Καποδιστριακού
Πανεπιστημίου Αθηνών

ΑΘΗΝΑ 2023

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
———ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837———

ΕΠΙΣΗΜΟΙ ΛΟΓΟΙ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΙΟΥ-ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Κ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΟΜΟΣ 38^{ος}

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΑ ΕΤΗ
2020-2022

Α΄ ΜΕΡΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2023

ISSN: 2654-1750

Υπεύθυνος Έκδοσης
Διεύθυνση Δημοσιευμάτων και Εκδόσεων
Κατάρτιση-Επεξεργασία-Φιλολογική Επιμέλεια
Τμήμα Δημοσιευμάτων της Διοίκησης
Γραφιστική Επεξεργασία-Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία
Τμήμα Τυπογραφείου

ΑΝΑΓΟΡΕΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΤΙΜΟ ΔΙΔΑΚΤΟΡΑ
ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΗ Ν. ΜΟΥΣΜΟΥΤΗ
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ, ΚΡΙΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΗ

Την 1^η Νοεμβρίου 2021, ημέρα Δευτέρα και ώρα 19.00, αναγορεύθηκε επίτιμος διδάκτωρ του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών ο κύριος **Διονύσης Ν. Μουσμούτης**, συγγραφέας, κριτικός και εκδότης.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

- * Προσφώνηση από τον Πρύτανη του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, Καθηγητή κύριο Μελέτιο-Αθανάσιο Κ. Δημόπουλο.
- * Χαιρετισμός από την τ. Πρόεδρο του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, Ομότιμη Καθηγήτρια κυρία Χρυσοθέμιδα Σταματοπούλου-Βασιλάκου.
- * Παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας του τιμωμένου από τον Επίτιμο Καθηγητή κύριο Βάλτερ Πούχγερ.
- * Αναγόρευση του τιμωμένου:
Ανάγνωση των κειμένων του Ψηφίσματος της Σχολής, της Αναγόρευσης και του Διδακτορικού Διπλώματος από τον Πρόεδρο του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών, Καθηγητή κύριο Ιωσήφ Βιβιλάκη.
Περιένδυση του τιμωμένου με την τήβεννο της Σχολής από τον Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής, Καθηγητή κύριο Αχιλλέα Χαλδαϊάκη.
- * Ομιλία του τιμωμένου, κυρίου Διονύση Ν. Μουσμούτη, με τίτλο: «Τα Επτάνησα και το θέατρο».

ΜΕΛΕΤΙΟΥ-ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Κ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητή Ιατρικής και Πρύτανη του ΕΚΠΑ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΗ

Αξιότιμοι προσκεκλημένοι,
Αγαπητοί συνάδελφοι,
Κυρίες και κύριοι,

Έχουμε σήμερα την ιδιαίτερη τιμή και χαρά να υποδεχόμαστε στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών τον διακεκριμένο συγγραφέα, κριτικό, εκδότη και διευθυντή του περιοδικού *Ιστορία Εικονογραφημένη* κ. **Διονύση Μουσμούτη**.

Η απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορα της Φιλοσοφικής Σχολής στον Διονύση Μουσμούτη αποτελεί ελάχιστο φόρο τιμής για τη μακρόχρονη προσφορά του στην **ιστορία του νεοελληνικού θεάτρου και τη λογοτεχνία** και ειδικότερα στη μελέτη της ιστορίας του επτανησιακού θεάτρου, με έμφαση στη θεατρική ζωή της ιδιαίτερης πατρίδος του, της Ζακύνθου. Χάρη στην αλόγυστη, λεπτομερή και σε βάθος έρευνά του, ανέδειξε άγνωστα στοιχεία της πολιτισμικής ζωής της χώρας μας, συμπληρώνοντας σημαντικά κενά της ελληνικής θεατρικής ιστοριογραφίας.

Η αφοσίωσή του στα αντικείμενα αυτά αποτελεί πρότυπο έμπνευσης για τους νεότερους επιστήμονες και παράδειγμα προς όλους.

Ο Διονύσης Μουσμούτης γεννήθηκε στην Αθήνα, είναι συγγραφέας, κριτικός και διευθυντής του πολύ γνωστού και έγκυρου περιοδικού *Ιστορία Εικονογραφημένη*.

Σπούδασε θέατρο στην Επαγγελματική Σχολή Θεάτρου, στο Εθνικό Θέατρο και παρακολούθησε κύκλο σεμιναρίων στη RADA (κατά τα έτη 1977-1982). Κατά τη δεκαετία του 1980 εργάστηκε στο Κέντρο Τύπου Μείζονος Ελληνισμού, όπου ανέλαβε αργότερα την αρχισυνταξία του μηνιαίου περιοδικού *Ελληνικός Κόσμος*.

Έχει δημοσιεύσει πολλά άρθρα και μελέτες που αφορούν τα νεοελληνικά γράμματα και το θέατρο, καθώς και κριτικές. Επίσης έχει συμμετάσχει σε πολλά επιστημονικά συνέδρια. Πολυάριθμα μελετήματα, δοκίμια και κριτικές του έχουν δημοσιευθεί σε περιοδικά, εφημερίδες, πρακτικά συνεδρίων, επετειακούς,

αφιερωματικούς τόμους, συλλογικά έργα κ.ά. Ενδεικτικά αναφέρονται οι εφημερίδες *Η Καθημερινή*, *Το Βήμα*, *Ελευθεροτυπία*, και οι περιοδικές εκδόσεις: *Ελληνικός Κόσμος*, *Επίλογος*, *Επτανησιακά Φύλλα*, *Πόρφυρας*, *Κεφαληνιακά Χρονικά*, *Νέα Εστία*, *Οδός Πανός*, *Περίπλους*, *Διαβάζω*, *Ιστορία Εικονογραφημένη*, *Επίλογος*, *Ακτή*, *Πάροδος*, και πολλά άλλα.

Ο τιμώμενος έχει επιμεληθεί αφιερώματα για τους Διονύσιο Σολωμό, Ανδρέα Κάλβο, Ούγκο Φόσκολο, Νίκο Καββαδία, Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Οδυσσέα Ελύτη, καθώς και για το ιστορικό μυθιστόρημα, το αστυνομικό μυθιστόρημα, την ταξιδιωτική λογοτεχνία κ.ά.

Από το 1975 αρθρογραφεί στον τοπικό Τύπο της Ζακύνθου (στις εφημερίδες *Πρόοδος*, *Ερμής*, *Ημέρα της Ζακύνθου*, ενώ έχει συνεργαστεί και με την εφημερίδα της Κέρκυρας *Ενημέρωση*. Από το 2000 έως το 2002 εξέδιδε την ετήσια έκδοση *Ζάκυνθος, Λογοτεχνικό Ιστορικό και Λαογραφικό Ημερολόγιο*. Έχει ανθολογήσει σύγχρονους ζακυνθινούς ποιητές στο *Ελληνομουσείον/Ακτή*.

Είναι μέλος πολλών εταιρειών, επιστημονικών σωματείων, οργανισμών και πολιτιστικών φορέων, όπως της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος, της Εραλδικής και Γενεαλογικής Εταιρείας, της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών, της Εταιρείας Κερκυραϊκών Σπουδών, του Μουσείου Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων, του Μουσικού και Δραματικού Συλλόγου «Ωδείο Αθηνών», του Κέντρου Έρευνας και Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου-Θεατρικό Μουσείο κ.ά. ενώ έχει εκλεγεί, μεταξύ άλλων, στα Δ.Σ. της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας και της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών. Συμμετέχει επίσης ως σύμβουλος στα Δ.Σ. σημαντικών Ιδρυμάτων. **Είναι δε μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών.**

Το 2011 βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών με το Βραβείο Δοκιμίου του Ιδρύματος Ουράνη για το βιβλίο του *Ούγκο Φόσκολο, Ιστορικά και βιογραφικά παραλειπόμενα*.

Κυρίες και κύριοι,

Με μεγάλη και εξαιρετική, λοιπόν, τιμή και χαρά υποδεχόμαστε κι εμείς σήμερα στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών στη χορεία των Επιτίμων Διδασκόντων τον Διονύση Μουσμιάτη ως Επίλεκτο Μέλος, ως Επίτιμο Διδάκτορα.

Εκφράζουμε τις θερμότερες ευχαριστίες μας στον τιμώμενο για την προσφορά του, καθώς και σε όλους εσάς που τιμάτε με την παρουσία σας τη σημερινή εκδήλωση.

Σας ευχαριστώ πολύ.

ΧΡΥΣΟΘΕΜΙΔΟΣ ΣΤΑΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΣΙΛΑΚΟΥ

Ομότιμη Καθηγήτρια του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Αξιότιμε κ. Πρύτανη,
Σεβασμιότατε Μητροπολίτα Δωδώνης,
Αξιότιμε κ. Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής,
Αξιότιμε κ. Πρόεδρε του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών,
Αξιότιμε κ. Επίτιμε Καθηγητά του Πανεπιστημίου Αθηνών,
Εκλεκτοί προσκεκλημένοι,
Αγαπητοί συνάδελφοι,
Κυρίες και κύριοι,

Έχω την τιμή να απευθύνω τον πρόποντα χαιρετισμό στη σημερινή τελετή καθώς στη διάρκεια της θητείας μου ως προέδρου του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών η Γενική Συνέλευση του Τμήματος στις 13 Ιουλίου του 2020 ψήφισε με μεγάλη χαρά την πρότασή μου για την ανακήρυξη του Διονυσίου Μουσμούτη, συγγραφέα, κριτικού και εκδότη, σε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών για τη μεγάλη συμβολή του στα ελληνικά γράμματα, ιδιαίτερα στο νεοελληνικό θέατρο και ειδικότερα στο επτανησιακό θέατρο και τη λογοτεχνία.

Επιτρέψτε μου μια σύντομη σκιαγράφιση του τιμωμένου.

Ο Διονύσης Ν. Μουσμούτης γεννήθηκε στην Αθήνα, στις 24 Φεβρουαρίου 1960, με καταγωγή από τη Ζάκυνθο από γνωστή οικογένεια του νησιού. Σπούδασε θέατρο στην Επαγγελματική Σχολή Θεάτρου, στο Εθνικό Θέατρο και παρακολούθησε κύκλο σεμιναρίων στη RADA (1977-1982).

Κατά τη δεκαετία του 1980 εργάστηκε στο Κέντρο Τύπου Μείζονος Ελληνισμού, όπου αργότερα ανέλαβε την αρχισυνταξία του μηνιαίου περιοδικού «Ελληνικός Κόσμος». Από το 1990 δραστηριοποιήθηκε στον χώρο των επιχειρήσεων ως διευθυντικό στέλεχος αλλά και σε επιχειρήσεις δικής του ευθύνης.

Είναι μέλος πολλών εταιρειών, επιστημονικών σωματείων, οργανισμών και πολιτιστικών φορέων, όπως της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος, της Εραλδικής και Γενεαλογικής Εταιρείας, της Ελληνικής Λαογραφικής

Εταιρείας, της Εθνικής Εταιρείας Λογοτεχνών, της Εταιρείας Κερκυραϊκών Σπουδών, του Μουσείου Σολωμού και Επιφανών Ζακυνθίων, του Μουσικού και Δραματικού Συλλόγου «Ωδείο Αθηνών», του Κέντρου Έρευνας και Μελέτης του Ελληνικού Θεάτρου – Θεατρικό Μουσείο κ.ά., ενώ έχει εκλεγεί στα Διοικητικά Συμβούλια της Εθνικής Εταιρείας Ελλήνων Λογοτεχνών (ως αντιπρόεδρος), της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, του Συλλόγου «Ούγος Φώσκολος» και του Ρ.Ε.Ν. Ελλάδος (ως πρόεδρος). Είναι επίσης μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών. Διετέλεσε επίσης μέλος σε διοικητικά συμβούλια μέσω μαζικής ενημέρωσης καθώς και μεγάλων εταιρειών.

Εμβριθής μελετητής, χαλκέντερος ερευνητής, αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος του επιστημονικού και ερευνητικού του έργου στη μελέτη του θεάτρου και της λογοτεχνίας της Ζακύνθου, και όχι μόνο, αλλά και ευρύτερα των Ιονίων νήσων, έτσι ώστε με το έργο και τη δράση του να καταστεί σημαντικός παράγων της πνευματικής ζωής της χώρας μας.

Ευφυής, κοσμοπολίτης, ιδιαίτερα ανοικτός στις κοινωνικές συναναστροφές, ο Διονύσης Μουσμούτης καλλιέργησε και διατηρεί άριστες σχέσεις με οικογένειες επιφανών λογίων της Επτανήσου, γεγονός το οποίο του παρέχει τη δυνατότητα πρόσβασης σε ιδιωτικά αρχεία, κλειστά στο ευρύ κοινό. Έτσι από τον πλούτο των αρχείων αυτών έχει φέρει στην επιφάνεια σπάνια τεκμήρια, συμβάλλοντας έτσι στην πρόοδο της έρευνας για το θέατρο και τη λογοτεχνία της Επτανήσου.

Ασχολήθηκε επίσης με το scientific transfer, δημοσιεύοντας από το 1975 σειρά εκλαϊκευτικών κειμένων του σε τοπικές εφημερίδες και περιοδικά και σε πολυάριθμες ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές, ενώ κείμενά του φιλοξενούνται σε γνωστούς ιστότοπους.

Η συγγραφική και ερευνητική δραστηριότητα του τιμώμενου είναι εκτενής και αξιοσημείωτη (15 αυτοτελείς εκδόσεις, επιμέλεια 10 ακόμη τόμων, μεγάλος αριθμός επιστημονικών μελετημάτων). Το έργο του θα παρουσιαστεί αναλυτικά στη *laudation* που θα ακολουθήσει από τον επίτιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών και συνιδρυτή του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών Βάλτερ Πούχγερ. Ας σημειωθεί ότι το 2011 βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών με το Βραβείο Δοκίμιου του Ιδρύματος Ουράνη για το βιβλίο του «Ούγκο Φόσκολο, ιστορικά και βιογραφικά παραλειπόμενα».

Από την πλούσια επιστημονική δράση του τιμωμένου περιορίζομαι να αναφερθώ στη σχέση του με το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών. Ο Διονύσης Μουσμούτης υπήρξε επί σειρά ετών και παραμένει άξιος συνεργάτης του Τμήματος, με δημοσιεύσεις κειμένων του στην επιστημονική επετηρίδα του Τμήματος «Παράβασις» καθώς και σε άλλες εκδόσεις του Τμήματός μας, ως

σκαπανέας της πρωτογενούς έρευνας σε αρχειακό επίπεδο, με αξιόλογες ανακοινώσεις του σε συνέδρια και επιστημονικές διοργανώσεις του Τμήματος.

Σήμερα το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών υποδέχεται με μεγάλη χαρά στους κόλπους του τον αγαπητό σε όλους μας Διονύση Μουσμούτη. Δεν έχουμε παρά να του ευχηθούμε υγεία, μακροημέρευση και συνέχιση με την ίδια ορμή και ζέση του πνευματικού του έργου προς όφελος της Ελληνικής Θεατρολογίας και των νεοελληνικών γραμμάτων.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

Επίτιμου Καθηγητή του ΕΚΠΑ

**ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΙΜΩΜΕΝΟΥ
«ΜΕΓΑΛΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΗ ΜΙΚΡΗ ΚΛΙΜΑΚΑ:
Η ΖΑΚΥΝΘΟΣ»**

Οι μεγάλες ιστορίες του θεάτρου, σε εθνική, ευρωπαϊκή και παγκόσμια κλίμακα, στηρίζονται στις μικρές τοπικές ή περιφερειακές ιστορίες του θεάτρου· χωρίς αυτές η σύνθεσή τους δεν είναι νοητή. Στην ελληνική περίπτωση η ιστορία του επτανησιακού θεάτρου, του θεάτρου στο μόνο μέρος της ελληνικής επικράτειας που δεν πέρασε από τον οθωμανικό ζυγό, αποτελεί το ήμισυ ολόκληρης της ιστορίας του νεοελληνικού θεάτρου, και ακόμα δεν έχει γραφτεί ολόκληρη σε όλα τα επίπεδα (δραματουργοί, μουσικοσυνθέτες, δραματικά έργα, παραστάσεις και ηθοποιοί).

Έχουμε μόνο τη μεγάλη γενική εικόνα· στις λεπτομέρειες μένουν πολλά ακόμα να ανακαλυφθούν σε ιδιωτικά αρχεία, να προστεθούν και να συμπληρωθούν.

Και ανάμεσα στα επτά Ιόνια Νησιά, η Ζάκυνθος, το *fior di Levante*, η γενέτειρα του Σολωμού, του Κάλβου και του Foscolo, κατέχει εξέχουσα θέση. Και ο κατεξοχήν ιστοριογράφος του ζακυνθινού θεάτρου είναι σήμερα ο Διονύσης Μουσμούτης. Κυρίως για την ιδιότητά του αυτή το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών του απονέμει σήμερα τον τίτλο του Επίτιμου Διδάκτορα.

Αλλά όχι μόνο γι' αυτό. Ο Διονύσης Μουσμούτης κινείται σε δύο διαφορετικά επίπεδα: τη μικρή κλίμακα της τοπικής έρευνας και τη μεγάλη κλίμακα του ελληνικού πολιτισμού στο σύνολό του: και τιμάται ως εκδότης, ως επιμελητής, ως ερευνητής και αρχειοδότης, ως κριτικός, ως συγγραφέας, ως οργανωτής συνεδρίων και, γενικά, ως παράγοντας της πνευματικής ζωής, συνεχώς παρών σε διάφορα επίπεδα του πολιτισμικού γίγνεσθαι.

Ο Διονύσης Μουσμούτης είναι κάτι σαν κοινωνικός θεσμός, ένα σταθερό εποπτικό σημείο με ένα συγκεκριμένο κέντρο, από το οποίο ξεκινούν οι ομόκεντροι κύκλοι της δραστηριότητάς του σε μια ευρεία εμβέλεια εθνικής κλίμακας και με σημαντικό εκτόπισμα στο σύνολο της ιστορίας του ελληνικού

πολιτισμού. Αυτή η διαλεκτική σύζευξη του μικρού με το μεγάλο, του συγκεκριμένου με το καθολικό γίνεται αμέσως φανερή αν σκεφτούμε για μια στιγμή τι θα ήταν η νεοελληνική λογοτεχνία χωρίς τα Επτάνησα. Και το ιστοριογραφικό του έργο έχει δείξει πως υπάρχουν ακόμα πολλά να ανακαλύψουμε για το επτανησιακό θέατρο.

Αυτή η πολυδιάστατη δράση φανερώνεται ήδη από τα βιογραφικά του στοιχεία. Γεννήθηκε στην Αθήνα στις 24 Φεβρουαρίου 1960 και είναι γιος του διαπρεπούς οικονομολόγου και καθηγητή Νικολάου Δ. Μουσμούτη (1901-1991), με καταγωγή από τη Ζάκυνθο. Σπούδασε θέατρο στην Επαγγελματική Σχολή Θεάτρου, στο Εθνικό Θέατρο και παρακολούθησε κύκλο σεμιναρίων στη Royal Academy of Dramatic Art στο Λονδίνο (1977-1982). Κατά τη δεκαετία του 1980 εργάστηκε στο Κέντρο Τύπου Μείζονος Ελληνισμού, όπου ανέλαβε αργότερα την αρχισυνταξία του μηνιαίου περιοδικού *Ελληνικός Κόσμος*. Από το 1990 ασχολήθηκε με τον χώρο των επιχειρήσεων, είτε δικής του ευθύνης είτε εργαζόμενος σ' αυτές ως διευθυντικό στέλεχος. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 έχει συμμετάσχει σε πολλά επιστημονικά συνέδρια (πολλές φορές ως πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής), ενώ παράλληλα έχει δημοσιεύσει μελετήματα και άρθρα που αφορούν τα νεοελληνικά γράμματα και το θέατρο, καθώς και πολλές κριτικές (άνω των 1000). Τα κείμενά του (μελετήματα, δοκίμια και κριτικές) έχουν δημοσιευθεί σε ποικίλα περιοδικά και εφημερίδες (ενδεικτικά αναφέρονται οι εφημερίδες: *Η Καθημερινή*, *Το Βήμα*, *Ελευθεροτυπία*) και ποικίλες περιοδικές, φιλολογικές και επιστημονικές εκδόσεις (παραλείπω την εντυπωσιακή απαρίθμηση) καθώς και σε πρακτικά συνεδρίων, επετειακούς και αφιερωματικούς τόμους και συλλογικά έργα. Επανευλημμένως έχει δημοσιεύσει και επιστημονικές μελέτες στην *Παράβαση*, το επιστημονικό περιοδικό του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών του ΕΚΠΑ. Έχει επιμεληθεί αφιερώματα για τους Διονύσιο Σολωμό, Ανδρέα Κάλβο, Ούγκο Φόσκολο, Νίκο Καββαδία, Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη, Οδυσσέα Ελύτη, καθώς και για το ιστορικό και το αστυνομικό μυθιστόρημα, την ταξιδιωτική λογοτεχνία κ.ά. Από το 2002 ως το 2008 συνεργαζόταν με την *Ελευθεροτυπία* και το Φεβρουάριο του 2008 ανέλαβε διευθυντής της *Ιστορίας Εικονογραφημένης*. Δέκα χρόνια αργότερα αγόρασε τα δικαιώματά της από τον *Πάπυρο*, συνέστησε την εκδοτική εταιρεία *Εκδοτικός Οργανισμός Ιστορία Εικονογραφημένη*, και είναι πλέον και εκδότης της.

Ο Διονύσης Ν. Μουσμούτης είναι μέλος πολλών εταιρειών, επιστημονικών σωματείων, οργανισμών και πολιτιστικών φορέων, των οποίων η απαρίθμηση ξεπερνά τα χρονικά όρια αυτής της *laudatio*. Είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών. Διετέλεσε επίσης μέλος σε Διοικητικά

Συμβούλια των ΜΜΕ, καθώς και μεγάλων εταιρειών. Το 2011 βραβεύτηκε από την Ακαδημία Αθηνών.

Ανάμεσα στα αυτοτελή δημοσιεύματα ξεχωρίζουν *Το θέατρο στην πόλη της Ζακύνθου 1901-1915*, εκδόσεις Μπάστας 1999, *Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951). Χρονολόγιο και Λεύκωμα*, εκδ. Περίπλους 2001, *Ο Ρώμας και το θέατρο*, εκδόσεις Πλατύφορος 2002 – μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μελέτη, *Ο Πίος Μαρτζώκης και το ζακυνθινό καμειδύλλιο*, εκδόσεις Τρίμορφο 2006, *Ο Ξενόπουλος, το Αριστείον, η απεργία και οι Φοιτηταί*, εκδόσεις Τρίμορφο 2006, *Ο Ξενόπουλος, ο Μαλάνος και η θεατρική Αλεξάνδρεια*, εκδόσεις Γαβριηλίδης 2007, *Επιστολές του Διονύση Ρώμα στον Κωστή Μπαστιά και στον Αλέξη Μινωτή*, εκδόσεις Τρίμορφο 2007, *Ο Σταθάτειος Δραματικός Διαγωνισμός της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων* (σε συνεργασία με την Κυριακή Πετράκου), παράρτημα της Παραβάσεως 6, εκδόσεις Ergo 2008 – μια ιδιαίτερα πρωτότυπη και διαφωτιστική μελέτη, *Ο Τιμολέων Αμπελάς, η Λίνα Δράκα και η Ζάκυνθος*, εκδόσεις Τρίμορφο 2009, *Ούγκο Φόσκολο, Ιστορικά και βιογραφικά παραλειπόμενα*, εκδόσεις Τρίμορφο 2010 (Βραβείο Δοκιμίου του Ιδρύματος Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών 2011), *Η Μαριέττα Γιαννοπούλου-Μινώτου, ο Γιάννης Ψυχάρης και ο Ούγκο Φόσκολο*, εκδόσεις Ευθύνη/Αναλόγιο, 2012.

Το αποκορύφωμα της συγγραφικής του δραστηριότητας αποτελεί χωρίς άλλο το μνημειώδες δίτομο έργο *Το θέατρο στη Ζάκυνθο τον 19ο αιώνα*, εκδόσεις Πλέσσας 2017, με πάνω από χίλιες σελίδες και πάνω από 2000 υποσημειώσεις, στο οποίο θα επανέλθουμε. Ακολουθούν οι τόμοι *Παύλος Καρρέρ, Η «σκοτεινή» περίοδος (1850-1857)*, εκδόσεις Πλέσσας 2017, για το βιογραφικό του γνωστού ζακυνθινού μουσικοσυνθέτη, με άγνωστα στοιχεία από τον ιταλικό Τύπο της εποχής, και *Ο Διονύσιος Ταβουλάρης, η Ευαγγελία Παρασκευοπούλου και «Η δούκισσα των Αθηνών»*, εκδόσεις Πλέσσας 2019, μια πολύ ενδιαφέρουσα αλληλογραφία ανάμεσα στον γνωστό θιασάρχη, τη γνωστή πρωταγωνίστρια του 19ου αιώνα και τον Κλέωνα Ραγκαβή, τον δραματουργό του σημαδιακού αυτού έργου, που παραστάθηκε τη χρονιά των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Και υπό έκδοση βρίσκονται οι εξής τόμοι: *Αντωνίου Μάτεση, Ανέκδοτα έργα (Ποιήματα, Μεταφράσεις, Σάτιρες)*, *Το θέατρο στη Ζάκυνθο τον 20ό αιώνα (1901-1953)*, *Διονυσίου Ταβουλάρη, Ανέκδοτα έργα (Αυτοβιογραφία, Σάτιρες, Αλληλογραφία)*, *Γρηγορίου Ξενόπουλου: Το μυστικό της κοντέσσας Βαλέραινας. Η λανθάνουσα πρώτη γραφή του έργου (1904). Το χαμένο χειρόγραφο, Αλληλογραφία Χαρίλαου Τρικούπη – Κωνσταντίνου Λομβάρδου*. Η σημασία των εργασιών αυτών δεν χρειάζεται να τονισθεί ιδιαίτερα.

Θα σταθώ για μια στιγμή στις σχολιασμένες εκδόσεις αλληλογραφίας, που είναι από τα πιο ενδιαφέροντα ντοκουμέντα της ιστοριογραφίας, αλλά ίσως και τα πιο απαιτητικά: δεν εννοώ τόσο τη φιλολογική μεταγραφή των χειρογράφων με τα ορθογραφικά προβλήματά τους (της εποχής και των συγγραφέων), αλλά την ερμηνεία και την ένταξη της προσωπικής οπτικής γωνίας σε μια γενικότερη εικόνα, καθώς και τον όγκο των εξηγήσεων και πληροφοριών που χρειάζεται ο σημερινός αναγνώστης, για να εκτιμήσει την αξία της προσωπικής μαρτυρίας σε αυτές τις πιο ζωντανές αλλά και τις πιο προσωπικές πηγές της ιστοριογραφίας. Συχνά ο κόπος είναι δυσανάλογος με το αποτέλεσμα, όπου δεν φαίνεται πια η μακρά πορεία των εξιχνιάσεων των λεπτομερειών (βιογραφικών, κοινωνικών, ιστορικών) των χειρόγραφων αυτών επιστολών. Εν γένει, νομίζω πως μπορεί να πει κανείς ότι ο τρόπος εργασίας του Διονύση Μουσμούτη είναι κάτι σαν την «αποθέωση της λεπτομέρειας», της ακριβούς τεκμηρίωσης, που είναι πρωταρχική αρετή στην πρωτοβάθμια έρευνα, πάνω στην οποία στηρίζονται όλες οι μετέπειτα συνθέσεις.

Ως παράδειγμα για τη διαφώτιση της ποιότητας των εργασιών του Διονύση Μουσμούτη θα σταθώ στη συνέχεια κάπως ενδεδειγμένα στο μνημειώδες έργο του για την ιστορία του θεάτρου στη Ζάκυνθο το 19ο αιώνα. Το πρώτο σημαντικό στοιχείο είναι η αποφασιστική διεύρυνση των ιστορικών πηγών, που συμπεριλαμβάνουν και τον ξενόγλωσσο Τύπο, ιδίως τον ιταλικό, παράγοντα καθοριστικό για το θεατρικό γίγνεσθαι στα Επτάνησα (καθώς και περιηγητικά κείμενα, επίσημα έγγραφα και αλληλογραφία, συμβόλαια και θεατρικούς κανονισμούς), επιτυγχάνοντας έτσι έναν εντυπωσιακό πολλαπλασιασμό των τεκμηριώσιμων θεατρικών παραστάσεων, και μάλιστα του μουσικού θεάτρου, εκθέτοντας συγχρόνως συντελεστές, αφήχηση, αντιδράσεις και κριτικές – εν ολίγοις, την όλη εικόνα της θεατρικής δραστηριότητας και ζωής στη Ζάκυνθο. Από αυτή την άποψη η μελέτη είναι υποδειγματική και πρότυπο για τη μελλοντική μεθοδολογία της θεατρικής ιστοριογραφίας στην Ελλάδα.

Το ενδιαφέρον των ιταλικών εφημερίδων *Gazzetta dei Teatri*, *Cosmorama Pittorico*, *Il Mondo Artistico*, *Rivista Teatrale Melodrammatica*, *Teatro Illustrato*, *Il Pirata*, *L'Italia Musicale*, *La Fama*, *L'Arpa*, *Asmodeo* κτλ. και των περιοδικών σαν το *Teatri*, *Arti e Letteratura* κι άλλων, για τον θεατρικό βίο στα Επτάνησα, εξηγείται από τη σχεδόν αποκλειστική χρήση ιταλών τραγουδιστών, διευθυντών ορχήστρας, σκηνογράφων, λιμπρετιστών κτλ., οι οποίοι στρατολογούνταν πριν από κάθε σεζόν στα μεγάλα ιταλικά πρακτορεία της όπερας, που τροφοδοτούσαν με μουσικό θέαμα μια ευρύτατη γεωγραφική περιοχή από τα Βαλκάνια και τις παρευξείνιες χώρες έως την Ανατολική

Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή. Η διερεύνηση του ιταλικού Τύπου, και γενικότερα των ξενόγλωσσων πηγών, για τη λεπτομερέστερη διαφώτιση του νεοελληνικού θεάτρου της επικράτειας και της ιστορικής διασποράς θα είναι στο μέλλον υποχρεωτική και στην περίπτωση των Επτανήσων και για τη διάδοση της ιταλικής όπερας αυτονόητη.

Το δεύτερο αξιοσημείωτο στοιχείο είναι πως το μεγαλόπνοο και φιλόπονο έργο του Δ. Ν. Μουσμούτη δεν περιορίζεται σε μια μουσικολογική σκοπιά (και ας παραθέτει και στοιχεία από το ιστορικό της Φιλαρμονικής και αναφέρει και συναυλίες και ρεσιτάλ). Και η παραστασιογραφία δεν περιλαμβάνει μόνο το επαγγελματικό και ερασιτεχνικό θέατρο, αλλά δίνει πληροφορίες και για θεατρικά κτήρια και σχήματα, για την οργάνωση των θιάσων και των παραστάσεων, τη νομοθεσία και τους θεατρικούς κανονισμούς, τις εργολαβίες του impresario, για τη μουσική ζωή και τα μπαλέτα, ακόμα και για λαϊκά και δημοφιλή θεάματα (παλαιστές, μάγους, μαριονέτες, ταχυδακτυλουργούς, ιπποδρόμια, tombola, τον πρώιμο κινηματογράφο, πανοράματα κτλ., ακόμα και για παραστάσεις σχολικού θεάτρου).

Και ένα τρίτο πρωτότυπο στοιχείο αφορά τη μέλλουσα έρευνα: στο τέλος παρατίθενται σε μορφή ενός είδους λεξικού οι βιογραφίες σχεδόν 300 ιταλών τραγουδιστών που είχαν εμφανιστεί στη Ζάκυνθο και αναφέρονται πολύτιμα στοιχεία για την υπόλοιπη δραστηριότητά τους στον ελληνόφωνο χώρο, την Ιταλία και αλλού, όσα προκύπτουν από τη μελέτη του ιταλικού Τύπου. Το ίδιο ισχύει για τους μαέστρους και διευθυντές ορχήστρας, εργολάβους και ιμπρεσάριους· επίσης προστίθεται ένας κατάλογος των παραστάσεων όπερας κατά έργο και συνθέτη (με τις χρονολογίες) καθώς και ένα χρονολόγιο των παραστάσεων του μουσικού θεάτρου, ώστε να μπορεί κανείς εύκολα και εύληπτα να παρακολουθήσει τη σταδιακή υποχώρηση του ιταλικού μελοδράματος προς όφελος της γαλλικής και ελληνικής όπερας από το 1850 και εξής.

Κυρίες και κύριοι,

Αυτοί είναι, εν ολίγοις, οι λόγοι για τους οποίους το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών αποφάσισε να επιλέξει τον Διονύση Μουσμούτη για την ανώτερη διάκριση που έχει να απονείμει, τον τίτλο του επίτιμου διδάκτορα, για το σύνολο της προσφοράς του στον ελληνικό πολιτισμό, την ελληνική φιλολογία και λογοτεχνία, το θέατρο και τη θεατρική ιστοριογραφία και, όλως ιδιαίτερας, για την αποφασιστική του συμβολή στη διερεύνηση του επτανησιακού θεάτρου, ιδίως της Ζακύνθου, το οποίο θα μας επιφυλάσσει μελλοντικά πολλές ακόμα

εκπλήξεις με τα νέα στοιχεία που θα έρθουν στο φως της δημοσιότητας, αν ακολουθούνται οι καθοδηγητήριες γραμμές της ερευνητικής μεθοδολογίας που έχει χαράξει ο σκαπανέας της αρχαιακής αναδίφησης και της αποδελτίωσης πρωτοβάθμιων και δευτερευουσών πηγών της ιστορίας του θεάτρου.

Με την απονομή του τίτλου του επίτιμου διδάκτορα το Πανεπιστήμιο Αθηνών τιμά έναν οτρηρό εκπρόσωπο της πρωτοβάθμιας έρευνας, και με την πράξη αυτή τιμά και τον εαυτό του, προωθώντας και επιβραβεύοντας την ποιοτική έρευνα με συμβολικές πράξεις, όπως είναι αυτή η σεμνή τελετή της δημόσιας αναγνώρισης ενός σπουδαίου επιστημονικού και πολιτισμικού έργου, και μάλιστα σε δύσκολους καιρούς και υπό αντίξοες συνθήκες.

ΔΙΟΝΥΣΗ Ν. ΜΟΥΣΜΟΥΤΗ

Συγγραφέα, κριτικού και εκδότη

**ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:
«ΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ»**

Αξιότιμε κύριε Πρύτανη,
Σεβασμιώτατε Μητροπολίτη Δωδώνης,
Αξιότιμε κύριε Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής,
Αξιότιμε κύριε Πρόεδρε του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών,
Αξιότιμη κυρία τέως Πρόεδρε του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών,
Αξιότιμε κύριε Επίτιμε Καθηγητά του Πανεπιστημίου Αθηνών,
Κυρίες και κύριοι καθηγητές,
Αγαπητοί μου φίλοι,

Ευχαριστώ από βάθους καρδιάς τη Σύγκλητο του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών για την ομόφωνη απόφασή της να με αναγορεύσει επίτιμο διδάκτορα του μεγαλύτερου εκπαιδευτικού ιδρύματος της χώρας μας. Ευχαριστώ επίσης θερμά το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών που είχε την ευγενή πρωτοβουλία να κάνει τη σχετική εισήγηση κατόπιν εκλογής μου εκ των μελών ΔΕΠ.

Θερμές ευχαριστίες οφείλω στον κ. Μελέτιο-Αθανάσιο Δημόπουλο που τύχη αγαθή πρυτανεύει του Πανεπιστημίου και μίλησε τόσο κολακευτικά για το πρόσωπό μου, στην τέως πρόεδρο του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών κυρία Χρυσόθεμη Βασιλάκου-Σταματοπούλου για την εισήγησή της εδώ και ένα χρόνο προς τα μέλη ΔΕΠ, τον νυν πρόεδρο του Τμήματος Θεατρικών Σπουδών κύριο Ιωσήφ Βιβιλάκη για το περίσσευμα καρδιάς και ενδιαφέροντος, και βέβαια τον επίτιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κύριο Βάλτερ Πούχγκερ, ιδρυτή του Τμήματος, τον τόσο σημαντικό για τις θεατρικές σπουδές στη χώρα μας, αυτής της ξεχωριστής μορφής των γραμμάτων, του πολιτισμού μας για την τόσο σχολαστική παρουσίαση της διαδρομής μου – των αμαρτημάτων μου.

Και βέβαια, ευχαριστίες πολλές οφείλω σε όλους εσάς που ήρθατε εδώ όχι για να παραστείτε τυπικά σε μια τελετή αλλά για να παρασταθείτε σε έναν φίλο σε μια σημαντική στιγμή του βίου του.

Αν επιχειρήσει κανείς να ορίσει τη φυσιγνωμία του επτανησιακού θεάτρου, αν εξηγήσει την ιδιαιτερότητά του, δεν μπορεί να αποφύγει τις έννοιες «κρίκος», «κόμβος», σταυροδρόμι. Ένας κρίκος με πολλά νήματα που συνδέουν το παλιό με το καινούργιο, το παρόν με τα προμηνύματα των μελλοντικών εξελίξεων, αλλά και νήματα που συνδέουν την εγχώρια πνευματική ζωή με το εξωτερικό, κυρίως βέβαια με την Ιταλία. Από μια στιγμή και έπειτα, πριν και μετά το 1821, πρέπει να υπολογίσουμε και τις επαφές με τα διάφορα κέντρα του ελληνισμού, μέσα και έξω από τον ελλαδικό χώρο.

Η αφετηρία της επτανησιακής θεατρικής παράδοσης δεν είναι εύκολο να εντοπιστεί. Υποθετικά θα τοποθετηθεί στην εποχή που τα Επτάνησα προσαρτώνται στη Βενετία στα τέλη του 15ου και στις αρχές του 16ου αιώνα. Μεταξύ 1526 και 1528 ο ιταλός ηθοποιός και θιασάρχης Antonio da Molino επισκέπτεται την Κέρκυρα και την Κρήτη και γίνονται αναγνώσεις θεατρικών έργων, πολύ πιθανόν και παραστάσεις. Το 1571, μετά την κατατρόπωση του οθωμανικού στόλου από τον χριστιανικό στη ναυμαχία της Ναυπάκτου και την επιτυχή απόκρουση της εισβολής Οθωμανών στη Ζάκυνθο, νεαροί ερασιτέχνες ευγενείς μεταξύ των εορταστικών εκδηλώσεων θα παρουσιάσουν και τους *Πέρσες* του Αισχύλου σε ιταλική μετάφραση. Πολύ πιθανόν να δόθηκε αντίστοιχη παράσταση και στο Αργοστόλι, όπου είχε καταλύσει ο συμμαχικός στόλος. Μαρτυρείται επίσης η παράσταση της ιταλικής κωμωδίας *Fanciulla* του Petro Semitecolo στην Κέρκυρα το 1583.

Κατά τον 17ο αιώνα η πολιτιστική ζωή στα Επτάνησα θα σφραγιστεί από την κληρονομιά της κρητικής λογοτεχνίας. Αμέσως έχουμε και τις πρώτες εκδηλώσεις αυτονομίας σε ορισμένους τομείς, ειδικά στο θέατρο. Επί παραδείγματι, η *Ευγένα* του Θεόδωρου Μοντσελέζε δεν έχει το αντίστοιχό της στην κρητική παραγωγή. Η επιλογή του Μοντσελέζε, σαφώς προσανατολισμένη προς ένα λαϊκό κοινό, όπως και η *Ιφιγένεια* του Πέτρου Κατσαΐτη, με τα κωμικά εμβόλιμα επεισόδια που δεν έχουν καμία σχέση με τα ιντερμέδια του κρητικού θεάτρου, αντιστοιχεί σε καθιερωμένη –από τους ιταλούς κωμικούς ηθοποιούς– πρακτική στην ιταλική σκηνή του 17ου-18ου αιώνα.

Ακόμη πιο αυτονομημένες και με έντονο τοπικό χρώμα εμφανίζονται οι ζακυνθινές κωμικές ηθογραφίες του 18ου αιώνα *Οι ψευτογιατροί* του Σαβόγια Ρούσμελη και *Ο Χάσης* του Δημήτριου Γουζέλη, με τις ποικίλες απομιμήσεις του. Ίσως αυτή να είναι η περίοδος που αρχίζουν να καθιερώνονται οι ομιλίες, που παίζονται με κάποια συχνότητα στα πανηγύρια και στο καρναβάλι. Γι' αυτό το πρωτότυπο είδος λαϊκού θεάτρου, εκτός από τις διασκευές κρητικών έργων

(*Ερωτόκριτος*, *Θυσία του Αβραάμ*, *Ερωφίλη*), ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι δραματοποιημένες *κωμικοαισθηματικές* ιστορίες, όπως το *Κρίνος και η Ανθία*.

Με τον *Χάση* φτάνουμε στο 1795 και, ύστερα από δύο χρόνια, το 1797, στην κατάλυση της Ενετοκρατίας. Παρά τις ιδιαίτερες περιπέτειες από τις οποίες θα περάσουν τα Ιόνια νησιά, ουσιαστικά θα δένονται ολοένα και περισσότερο με τη μοίρα του ελληνισμού. Καθοριστικά θα είναι για όλους τα ιδεολογικά μηνύματα της Γαλλικής Επανάστασης, του Ρήγα, του Κοραή, και η απήχηση του ίδιου του Αγώνα για την Ανεξαρτησία. Ενώ οι Επτανήσιοι θα συμμετέχουν ολοένα και πιο ενεργά στα γεγονότα της ελλαδικής όχθης, και στην άλλη όχθη, την ιταλική, η κατάσταση έχει αλλάξει ριζικά, ολοένα και περισσότερο φουντώνει το ηφαίστειο της εθνικής αναταραχής. Ο αντίκτυπος αυτών των ανακατατάξεων θα είναι πολύ έντονος στα πνευματικά και θεατρικά φαινόμενα. Να επισημάνουμε εδώ ότι ο υπόλοιπος ελληνισμός, μέσα από το κίνημα για εθνική χειραφέτηση, αρχίζει πλέον να οργανώνει τα θεατρικά του ενδιαφέροντα.

Στην Κέρκυρα, παράλληλα με τις περιοδείες ιταλικών θιάσων όπερας, συνεχίζονται και ερασιτεχνικές παραστάσεις από ομάδες φιλότεχνων, συγκροτημένες σε ομίλους ή όχι, παραστάσεις στα ελληνικά ή στα ιταλικά. Οι Επτανήσιοι βλέπουν στη σκηνή έργα του Μεταστάσιου και του Γκολντόνι την ίδια στιγμή που ο υπόλοιπος ελληνισμός στις παροικίες, στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, γνωρίζει τους δύο ιταλούς συγγραφείς από τα βιβλία ή από χειρόγραφες μεταφράσεις τους. Οι παραστάσεις κωμωδιών του Γκολντόνι είναι πυκνές. Αξίζει να σημειώσουμε ότι το 1813 στη Ζάκυνθο η *Nobile Società Filodrammatica* ανεβάζει σε ελληνική μετάφραση την κωμωδία του Γκολντόνι *Ο ψεύτης* και η σχετική είδηση αναγράφεται στην *Εφημερίδα των Ιονίων Νήσων*. Είναι η πρώτη φορά που ερασιτεχνική παράσταση γνωρίζει τέτοια δημόσια αναγνώριση. Ανάλογη δημοσιότητα θα δοθεί σε παράσταση κωμωδίας του Γκολντόνι στην Κέρκυρα το 1815. Έως τότε τα Ιόνια νησιά έχουν το μονοπώλιο της θεατρικής δραστηριότητας. Στις παραμονές του 1821 δημιουργούνται και άλλες εστίες θεατρικής κίνησης, όπως στην Οδησσό, στο Βουκουρέστι, στο Ιάσιο και στην Τεργέστη. Εδώ προετοιμάζονται και δοκιμάζονται οι δυνάμεις, τα μέσα, τα προγράμματα για το μεγάλο θεατρικό ξεκίνημα που θα γίνει μετά το 1830 στο ανεξάρτητο κράτος. Επτανήσιοι θα είναι αυτοί που θα διαπρέπουν στις θεατρικές εκδηλώσεις στις θεατρικές παροικίες πριν από το 1821, όπως και στις πρώτες απόπειρες δημιουργίας θεάτρου στην Ερμούπολη και στην Αθήνα τη δεκαετία του 1830 και στην αποφασιστική φάση για τη δημιουργία μόνιμων επαγγελματικών θιάσων λίγο πριν και λίγο μετά την αλλαγή της βασιλικής δυναστείας το 1863.

Όσον αφορά τη θεατρική πραγματικότητα στα Επτάνησα, την περίοδο αυτή θα τη χωρίζαμε σε δύο ισχυρούς πόλους: ο ένας πόλος βρίσκεται στην Κέρκυρα και ταυτίζεται με την ακμή, ήδη από τον 18ο αιώνα, του ιταλόφωνου μελοδράματος, ενώ ο δεύτερος πόλος βρίσκεται ασφαλώς στη Ζάκυνθο, στην οποία, πέρα από τις υφιστάμενες βάσεις του λαϊκού θεάτρου, έχει ήδη συντελεστεί το «ποιοτικό άλμα» προς το αστικό δράμα με τον *Βασιλικό* του Αντωνίου Μάτση. Μεταξύ των δύο πόλων θα βρεθούν η Λευκάδα και η Κεφαλονιά, που ήδη πριν από την Ένωση έχουν δώσει η πρώτη έναν αναγνωρισμένο εκπρόσωπο του «εθνικού» δράματος, τον Ιωάννη Ζαμπέλιο, και η δεύτερη, πολύ παλαιότερα, έναν βηματισμό της κλασικίζουσας δραματολογίας προσαρμοσμένο στα τοπικά πρότυπα, με τα έργα του Πέτρου Κατσαΐτη.

Η επτανησιακή πολιτιστική περιοχή, τόσο ως κληρονόμος της κρητικής δραματικής παράδοσης όσο και με την εγχώρια πρωτότυπη δημιουργία, με τις πλούσιες δυνατότητες επικοινωνίας με τον ευρωπαϊκό-ιταλικό περίγυρο, με την αναδιάταξη και τον επαναπροσανατολισμό μετά το 1797 των ενδιαφερόντων προς τους κοινούς πνευματικούς στόχους του ελληνισμού, με την έντονη ερασιτεχνική δραστηριότητα και άλλες δυνατότητες, πολύ φυσιολογικά έγινε το καλλιτεχνικό φυτώριο που πρόσφερε πολύτιμο υλικό για την ανάπτυξη της σκηνικής τέχνης στην Ελλάδα του 19ου αιώνα.

Το 1864, με την πολιτειακή αλλαγή, το μαγνητικό πεδίο στο πνευματικό επίπεδο αλλάζει με την εμφάνιση ενός ισχυρότατου πόλου, που ανατρέπει τις ισορροπίες. Η Αθήνα, ένας «γενναίος νέος κόσμος», με σαφώς μικρότερο θεατρικό παρελθόν, προσελκύει όλες τις πνευματικές ζυμώσεις, τα ρεύματα και το πολιτιστικό υλικό εν γένει του μεζονος ελληνισμού, που σταδιακά αρχίζει να αποδυναμώνεται. Στην Αθήνα χτίζεται μια καινούργια θεατρική ζωή σε ένα ελεύθερο πεδίο.

Αυτό το πεδίο είναι ελεύθερο και κοινωνικά. Στα Επτάνησα το θέατρο έχει διαμορφωθεί παράλληλα με την ομαλή διαμόρφωση μιας αστικής κοινωνίας. Η Ένωση δεν διαταράσσει τον κοινωνικό ιστό, όσο τον πνευματικό βίο. Αντίθετα, στην Αθήνα το θέατρο είναι τόσο καινούργιο όσο και ο αστικός κόσμος στον οποίο πρέπει να ενταχθεί. Η Αθήνα, αντίθετα με τα Επτάνησα, πρέπει να αποκτήσει αστική τάξη έχοντας αποκτήσει ήδη θέατρο (αφού δεν έχει παραδοσιακούς ευγενείς για να το στηρίξουν, ενώ το επίσημο κράτος δεν δείχνει να έχει ενδιαφέρον). Για τους ανθρώπους του πνεύματος η Αθήνα του 1864 είναι ακόμα ένα γοητευτικό Ελντοράντο. Γι' αυτό η κοινωνία των Επτανήσων δεν θα αλλάξει. Θα αλλάξει όμως το θέατρό τους.

Η δραματουργική παραγωγή, η άμεσα σχετιζόμενη με τη θεατρική πράξη, είναι ασφαλώς μεγαλύτερη της εκδοτικής (συχνά μάλιστα είναι ασύμβατες χρονικά), ένα πολύ μεγάλο όμως από το ανέκδοτο μέρος της φαίνεται πως είναι πια οριστικά χαμένο. Το πιο σημαντικό επίτευγμα του θεάτρου στα Επτάνησα αυτή την περίοδο είναι η ανάπτυξη του πρωτότυπου ελληνικού μελοδράματος (και όχι μόνο μελόδραμα που γράφεται στην ελληνική γλώσσα, αλλά και μελόδραμα που γράφεται από έλληνες δημιουργούς για ελληνικό κοινό). Αναφέρουμε τους Παύλο Καρρέρ, Σπυρίδωνα Ξύνδα, Σπύρο Σαμάρα, Διονύσιο Ροδοθεάτο, Νικόλαο Τζανή Μεταξά, Διονύσιο Λαυράγκα.

Σε ό,τι αφορά το θέατρο πρόζας όμως, το σίγουρο είναι ότι μέχρι το 1900 στον γεωγραφικό χώρο των Επτανήσων δεν συναντούμε ούτε το μεγάλο έργο ούτε τον μεγάλο συγγραφέα. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι το τέλος του αιώνα έχουμε ελάχιστους συγγραφείς που εμφανίζονται εκδοτικά ή δραματουργικά με περισσότερα από ένα έργα, ενώ η ανάπτυξη ενός πρώιμου κωμειδυλλίου (κωμωδίας μετ' ασμάτων), όπως ήταν τα έργα του Πίου Μαρτζώκη, του Σωκράτη Ζερβού και του Ιωάννη Τσακασιάνου, δεν μπορεί να συγκριθεί με τα επιγενόμενα αντίστοιχα αθηναϊκά έργα.

Η μεταφραστική παραγωγή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, μια και γνωρίζει μεγάλη ανάπτυξη σε σχέση με το παρελθόν. Αξιόλογοι μεταφραστές εμφανίζονται, με κορυφαία μορφή τον Ζακυνθινό Γεώργιο Σφήκα, εραστή της τέχνης του θεάτρου, με τεράστιο έργο, που καλύπτει όλη την περίοδο 1864-1900, αλλά και άλλους. Το σύγχρονο ιταλικό δράμα, ιδίως η κωμωδία, αλλά και το γαλλικό έχουν την προτίμηση των μεταφραστών, ενώ λιγότερο συχνά συναντούμε και «παραφράσεις». Θα πρέπει να επισημάνουμε όμως ότι οι μεταφράσεις που εκδίδονται αυτή την περίοδο στα Επτάνησα δεν θα πρέπει να συγκαταλεγούν στις «διαφωτιστικές» μεταφράσεις που είχαν δει το φως στις κοινότητες των Ελλήνων την τελευταία εκατονταετία.

Στο σημείο στο οποίο τα Επτάνησα υπερείχαν σαφώς σε σχέση με τον υπόλοιπο ελληνικό χώρο, δηλαδή στη θεατρική στέγη, δεν παρατηρείται κάμψη, όπως συμβαίνει με τη δραματουργία και τη θεατρική πράξη. Και τα τέσσερα μεγάλα νησιά έχουν ήδη θέατρα οργανωμένα πριν από την Ένωση. Μέχρι το τέλος του αιώνα οικοδομούνται νέα θεατρικά κτήρια, για να ανταποκριθούν στις νέες ανάγκες. Ένας εξίσου σημαντικός λόγος για την ανοικοδόμηση νέων θεάτρων είναι και η επιθυμία των πρωτοεμφανιζόμενων στα Επτάνησα αιρετών δημοτικών Αρχών να δημιουργήσουν έργα υποδομής. Το θέατρο στα Επτάνησα είναι άλλωστε, όπως και οι εκκλησίες, χώρος συνάντησης όλων των κοινωνικών τάξεων – η θεατρική παράσταση είναι μείζον κοινωνικό γεγονός. Έτσι, με μία

μόνο εξαίρεση, η παράδοση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για την ανέγερση θεάτρων συμπληρώνεται από την παρέμβαση της τοπικής αυτοδιοίκησης, η οποία συχνά υπερχρεώνεται (αφού η κεντρική κυβέρνηση δεν δείχνει να συµμερίζεται τον ενθουσιασμό της) προκειμένου να φτάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Τα σπουδαία θεατρικά κτήρια δεν συνεπάγονται ασφαλώς και μεγάλη ανάπτυξη της θεατρικής δραστηριότητας. Τα μεγάλα θέατρα των Επτανήσων είναι κυρίως θέατρα μελοδράματος. Στο τέλος του αιώνα η θεατρική ζωή αρχίζει να ατονεί, γιατί το μελόδραμα, ο βασικός κορμός της, ταξιδεύει ολοένα και πιο αραιά στις επτανησιακές σκηνές.

Το λαϊκό θέατρο στα Επτάνησα εξακολουθεί να υφίσταται, με βασικό άξονα πάντοτε τη Ζάκυνθο. Οι ομιλίες εκεί εξακολουθούν να αποτελούν ζωντανό κομμάτι του επτανησιακού πολιτισμού. Ωστόσο οι ομιλίες έχουν συμβάλει ήδη στην εξέλιξη προς το αστικό δράμα – είναι μοιραίο να μην προσδοκούμε εξέλιξη στο είδος αυτό, μολονότι και εδώ η «θεωρία του παγόβουνου» έχει ιδιαίτερη εφαρμογή. Τα ζακυνθινά κωμειδύλλια θα έχουν το άρωμα της ομιλίας.

Αντίστοιχες (εθιμικότερες) μορφές συναντάμε και στα άλλα νησιά: υπάρχουν ειδήσεις για παραστάσεις αποσπασμάτων του *Ερωτόκριτου* στη Ζάκυνθο και στην Κεφαλονιά, με απομιμήσεις της βενετσιάνικης γκιόστρας κατά την περίοδο του καρναβαλιού, αλλά και οι λαϊκές εικόνες ιστορικού περιεχομένου του καρναβαλιού της Λευκάδας, σε επιμέλεια του λαϊκού ζωγράφου Σπύρου Γαζή, ενώ και άλλα λαϊκά θεάματα γνωρίζουν επιτυχία στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Τέλος, τα επτανησιακά έντυπα είναι γεμάτα από θεατρόμορφους, άλλοτε περισσότερο και άλλοτε λιγότερο θεατρικούς, σατιρικούς διαλόγους, που έλκουν την καταγωγή τους απευθείας από τους αυτοσχέδιους ριμαδόρους, τις περίφημες καρναβαλικές παρλάτες, που αφήνουν εποχή και μεταδίδονται από γενιά σε γενιά.

Η όποια παρακμή ή αποδυνάμωση του λαϊκού θεάτρου στα Επτάνησα μπορεί να συνδεθεί όχι με την πολιτειακή μεταβολή της Ένωσης, αλλά με την εν γένει αποδυνάμωση του λαϊκού πολιτισμού στην Ελλάδα, που προκλήθηκε από τον ιδιότυπο αστικό μετασχηματισμό της χώρας στη διάρκεια του 20ού αιώνα.

Τα Επτάνησα δεν κατόρθωσαν να έχουν βιώσιμους «αυτόχθονες» αμιγώς επαγγελματικούς θιάσους, με εξαίρεση τον ημιεπαγγελματικό θίασο Σφήκα στη Ζάκυνθο το 1875.

Παράλληλα συνεχίζεται η παράδοση των ντόπιων *dilettanti*, των επιφανών αστών που συγκροτούν τις ερασιτεχνικές θεατρικές ομάδες οι οποίες ανεβάζουν παραστάσεις. Θα πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι η έννοια του «ερασιτέχνη» δεν υποδηλώνει ότι οι παραστάσεις των *dilettanti* ήταν υποδεέστερες ποιοτικά από

εκείνες των επαγγελματιών, τουλάχιστον των ελληνικών θιάσων. (Η μόνη διαφορά είναι ότι οι επαγγελματίες απλώς ζούσαν από το θέατρο, χωρίς όμως να έχουν μεγαλύτερη θεατρική παιδεία από τους ερασιτέχνες.) Ιδιαίτερη σημασία στην περίοδο αυτή αποκτά η συχνότερη παρουσία γυναικών επί σκηνής, πράγμα αδιανόητο τα παλαιότερα χρόνια. Επιπλέον, εκτός από τους παλιούς άρχοντες, στις τάξεις των *dilettanti* υπεισέρχονται και οι νέοι, ανερχόμενοι αστοί (σπουδαγμένοι επιστήμονες αλλά και επιφανείς επαγγελματίες που έχουν αποκτήσει κοινωνική καταξίωση). Το θέατρο των ερασιτεχνών λοιπόν εξακολουθεί να αποτελεί (και να υποκρύπτει) ένα ιδιότυπο παιχνίδι εντόπιας καταξίωσης, μια «συνήθεια πολυτελείας» με καλλιτεχνικές αξιώσεις, που στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων δεν βλέπει πέρα από τα στενά όρια της τοπικής κοινωνίας, αλλά συχνά κυοφορεί μελλοντικούς επαγγελματίες – με την προϋπόθεση ότι οι τελευταίοι θα ξεφύγουν από τον στενό κύκλο των νησιών.

Οι επαγγελματικοί θίασοι που επισκέπτονται τα Επτάνησα (τη Ζάκυνθο με σαφώς μεγαλύτερη επιτυχία) καθορίζουν τις εξαιρέσεις στο διπολικό αυτό ρεπερτόριο, εισάγοντας στο επτανησιακό κοινό τους νεοέλληνες συγγραφείς.

Μπορεί ο ενθουσιώδης και δυσνόητος λόγος του Διονυσίου Ταβουλάρη να μη γραφτεί ακριβώς με χρυσά γράμματα στην ιστορία του θεάτρου μας, αλλά ο ίδιος ο Ταβουλάρης, ως ηθοποιός, είναι η προσωποποίηση της «μετακένωσης» θεατρικού δυναμικού από τα Επτάνησα στην «εθνική» σκηνή, που παγώνεται στο τέλος του αιώνα. Όλο αυτό το δυναμικό, που κουβαλάει όλη την παράδοση του επτανησιακού θεάτρου, θα καθορίσει αποφασιστικά την πορεία της νεοελληνικής θεατρικής ζωής και θα κατακτήσει πανελλήνια φήμη.

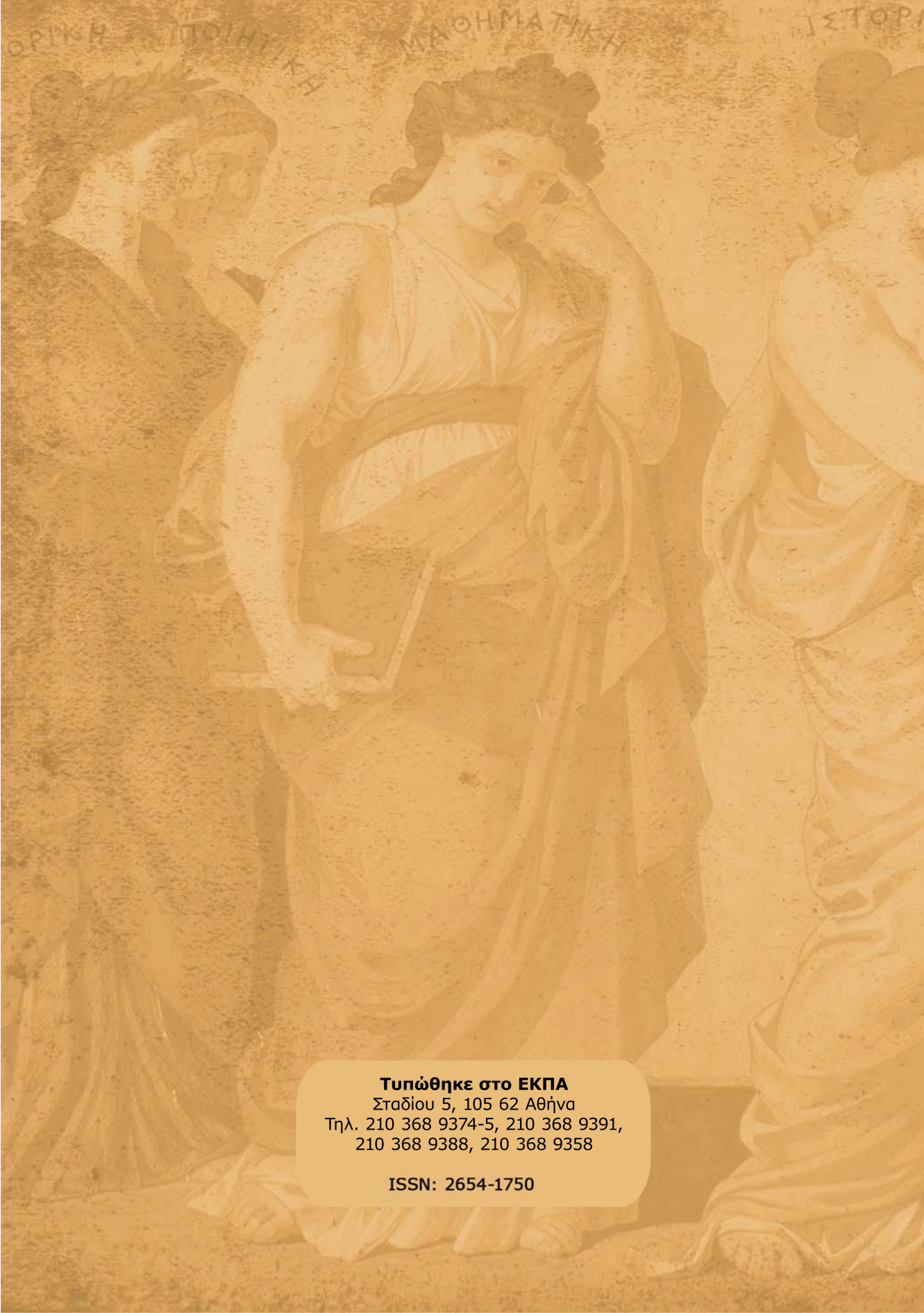
Σε επίπεδο δραματουργίας, κυρίως ο Γρηγόριος Ξενόπουλος, αρχιτέκτονας του νεοελληνικού δράματος, αλλά και ο Μπάμπης Άννινος και άλλοι κουβαλούν στις τσέπες τους πολλούς σπόρους από τον *Βασιλικό* του Αντωνίου Μάτση. Οι Καρρέρ, Σαμάρας, Λαυράγκας, Λαμπελέτ και άλλοι θα εγκαινιάσουν και θα εδραιώσουν το ελληνικό μελόδραμα. Αστικό δράμα, λυρικό θέατρο, κωμειδύλλιο ανθίζουν στην Αθήνα, οι ρίζες τους όμως περνούν κάτω από το Ιόνιο πέλαγος.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι τα Επτάνησα συμβάλλουν σημαντικά και στην καθιέρωση της καθομιλουμένης ως γλώσσας του νεοελληνικού δράματος.

Ο Διονύσιος Ταβουλάρης πάλι, πρωτοπόρος του ελληνικού επαγγελματικού θεάτρου, που αλώνισε κυριολεκτικά τις σκηνές του Ελληνισμού, προέρχεται από τις τάξεις των επτανησίων *dilettanti*, όπως και ο κερκυραίος Τηλέμαχος Λεπενιώτης. Ο ιθακήσιος Νικόλαος Λεκατσάς και η κεφαλονίτισσα-ζακυνθινή

Ευαγγελία Παρασκευοπούλου είναι μερικοί ακόμη μάρτυρες αυτής της «μετακένωσης» θεατρικών δυνάμεων από τα Επτάνησα προς την κεντρική αθηναϊκή σκηνή.

Στο παρελθόν το επτανησιακό θέατρο υπήρξε η γέφυρα ανάμεσα στην παράδοση του κρητικού θεάτρου και στο νεοελληνικό θέατρο, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας του τελευταίου. Σήμερα πλέον δεν μπορούμε να μιλάμε για «επτανησιακό θέατρο» αλλά για μια ενεργή θεατρικά περιοχή της Ελλάδας, που αιμοδοτεί με το υλικό και τις πνευματικές δυνάμεις της το ελληνικό θέατρο.

Τυπώθηκε στο ΕΚΠΑ
Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα
Τηλ. 210 368 9374-5, 210 368 9391,
210 368 9388, 210 368 9358

ISSN: 2654-1750